

Rodna Gruda

Če bodo izumrle čebele, bo ogroženo tudi človeštvo

When bees go extinct, mankind is likely to follow suit

Objavljeno dne/Published on: 14.11.2019

Avtor članka/Article Author: Jerica Potočnik Fotografije: Arhiv Peter Kozmus

Vloga čebel pri vzdrževanju ravnovesja v naravi in pridelavi hrane je ogromna. Čebele kot glavne opraševalke za svoje preživetje potrebujejo čisto in zdravo naravo. Svetovna javnost se vse bolj zaveda, kako zelo pomembno je sožitje med človekom in čebelo. Slovenija, predvsem pa slovenski čebelarji, so v veliki meri »krivi« za to, da pomen čebel in čebelarstva pridobiva na veljavi tudi na globalni ravni. Majhna država z močno čebelarsko tradicijo je lahko zgled mnogim drugim državam v boju za ohranitev čebel. O pomenu čebel in čebelarstva za človeštvo pa tudi o slovenski kulturni dediščini smo se pogovarjali s čebelarjem, raziskovalcem, avtorjem številnih znanstvenih in strokovnih prispevkov s področja čebel, čmrljev in opraševanja ter podpredsednikom mednarodne čebelarske organizacije Apimondia dr. Petrom Kozmusom.

The role of bees in preserving the natural balance and producing food is of vital importance. Being the main pollinators, all that bees need for survival is a pristine and healthy nature. The global public is becoming increasingly aware of just how important the symbiosis between mankind and bees is. It is largely due to Slovenia and the local beekeepers that the significance of bees and beekeeping is finally gaining in global recognition. Our small country with a prominent beekeeping tradition can be a role model for many other countries that are fighting to preserve bees. We discussed the importance of bees and beekeeping for mankind and the Slovenian beekeeping heritage with Peter Kozmus, a beekeeper, researcher, vice-president of Apimondia - International Federation of Beekeepers' Associations and the author of numerous scientific and professional articles on bees, bumblebees and pollination.

20. maja praznujemo svetovni dan čebel. Vloga Slovenije pri razglasitvi svetovnega dneva je bila ogromna. Kakšne zasluge gredo Sloveniji?

Sloveniji gredo pravzaprav vse zasluge. Idejo za praznovanje svetovnega dneva čebel je podal predsednik Čebelarske zveze Slovenije Boštjan Noč. Na začetku se nismo zavedali, kako dolgotrajen bo proces od ideje do razglasitve. Idejo smo najprej predstavili kmetijskemu ministru, ki jo je takoj podprl. Kmalu smo ugotovili, da je možnih več variant, in sicer da svetovni dan razglasi Evropska komisija ali pa da jo razglasijo Združeni narodi. Odločili smo se, da gremo do Združenih narodov. Združeni narodi imajo več različnih agencij. Najprej smo pobudo poslali na FAO, agencijo, ki pokriva področje kmetijstva. Ker je morala pobudo podati vlada, smo s kmetijskim ministrstvom sprejeli dokument, da je to vladna pobuda. Znotraj Čebelarske zveze Slovenije smo ves čas postopka prepričevali čebelarje celega sveta, da je 20. maj res pravi datum. Na ta dan se je rodil največji čebelar v Sloveniji Anton Janša. Najprej smo iskali podporo pri naših sosednjih čebelarskih zvezah Hrvaške, Bosne, Avstrije in Nemčije. Pridobili smo zelo dobro podporo Balkanske federacije čebelarskih zvez. Podporo smo iskali tudi pri svetovni čebelarski organizaciji Apimondia. Le-ta je imela leta 2015 v Južni Koreji kongres, na katerem je bila tudi skupščina. V Čebelarski zvezi Slovenije smo si prizadevali, da pridemo z našo pobudo na njihov dnevni red. Ko nas je podprla tudi Apimondia, smo lahko rekli, da čebelarji vsega sveta podpirajo 20. maj za svetovni dan čebel. Julija 2017 je konferenca FAO potrdila resolucijo in sprejela odločitev, da se resolucija predloži v obravnavo in sprejem na generalno skupščino Združenih narodov. Z nestrpnostjo smo čakali, kdaj bo ta točka na

dnevnem redu generalne skupščine Združenih narodov. Ko smo izvedeli datum, smo petčlanska delegacija iz Slovenije odpotovali v Združene narode, da smo prisostvovali na seji, kjer so delegati dokončno potrdili svetovni dan čebel. Zasluge gredo predvsem Čebelarški zvezi Slovenije, da je dala pobudo, kmetijskemu ministrstvu, da je to pobudo vzelo za svojo, zasluga gre tudi celotni vladi, predvsem pa zunanjemu ministrstvu, ki si je preko veleposlaništev v različnih državah prizadevalo, da smo dobili čim širšo podporo.

Prvo osrednje praznovanje svetovnega dneva čebel je bilo v Sloveniji.

Tako je. Leta 2018 smo prvič praznovali svetovni dan čebel. Osrednja prireditev je bila v Žirovnici na Gorenjskem, letos pa je bila osrednja prireditev v Rimu na FAO. Dva dni kasneje nas je sprejel papež. Podarili smo mu čebelnjak. S tem je celotna procedura, ki je trajala skoraj štiri leta, zaključena.

Čebele in čebelarstvo so globoko ukoreninjeni v slovenskega človeka. Katere so večje prelomnice v zgodovini slovenskega čebelarstva?

Od kdaj lahko govorimo o modernem, sodobnem čebelarstvu? Čebele izvirajo iz gozda. Najprej so bile naseljene v razpadajočih drevesih, v duplih. Človek je kmalu ugotovil, da je med zelo sladek, da je zdravilen in tako je začel čebelarstvu krasti med. Na ta način še vedno čebelarijo v nekaterih azijskih in afriških državah. To delo je bilo zelo težavno. Ljudje so iskali možnosti, kako bi čebele pripeljali bližje k svojim domovom. Ko so podrli kakšno drevo in našli v duplu čebeljo družino, so tisti del drevesa prinesli bližje domu. Potem, ko so se v 19. stoletju razvile vodne žage in so začeli namesto dupel uporabljati lesene panje iz desk, so že lahko začeli te lesene škatle, kranjiče, zlagati v skladovnice podobno kot drva. Takrat je lahko imel posamezni čebelar že večje število čebel. V teh panjih pa ni bilo premičnih okvirjev, kar pomeni, da so čebele v tistem prostoru zgradile satje same. Iz takšnih satov je bilo zelo težko iztočiti med. Čebelarji so sčasoma naredili pomembne korake v tehnologiji, tudi panji so se razvijali. Tako je Anton Žnideršič, slovenski čebelar in inovator, v začetku 20. stoletja izumil AŽ-panj. Ta panj je še dandanes v Sloveniji zelo v uporabi. Panj ima tudi premično satje, kar pomeni, da je mogoče med stočiti od čebel ne da bi jih bilo treba ob tem zadimiti oziroma uničiti. Ta del tehnologije je bil ključen, da se je čebelarstvo razvilo do današnje oblike. Seveda so tu še neke druge novosti. V zadnjem obdobju se je razvilo še prevozno čebelarstvo. Čebelarji v želji, da bi pridelali čim več medu, posamezne čebelje družine, panje predstavljajo z ene paše na drugo. Tako lahko dobijo med oljne ogrščice, nato akacijev med in pa lipov, kostanjev, hojev med. Na ta način čebeljo družino bolje izrabijo.

Koliko je trenutno čebelarjev v Sloveniji?

Število čebelarjev se v zadnjem obdobju povečuje. Trenutno jih je okoli 12 tisoč. Kljub temu da se veliko pogovarjamo o tem, da so čebele ogrožene, število čebeljih družin v Sloveniji vztrajno narašča. Pri nas ima povprečni čebelar 17 čebeljih družin, v nekaterih državah gredo pa te številke čez tisoč. Trenutno imamo v

Sloveniji blizu 205 tisoč čebeljih družin. Veliko število na nekaterih območjih že predstavlja težavo. Več kot je čebel, več je problemov z raznimi boleznimi, ki napadajo čebele.

Kakšen človek je pravzaprav čebelar?

Leta 2003, ko je bil kongres Apimondia v Sloveniji, je bilo glavno otvoritveno predavanje doc. dr. Poklukarja o tem, kakšen je povprečen čebelar. Po njegovi raziskavi med čebelarji ni alkoholikov, ker če bi bili alkoholiki, bi jih čebele hitro začele pikati in takšni čebelarji bi odnehali s čebelarjenjem. Takrat so bili večinoma stari 65 let, sedaj je ta starost 59 let. Glavna želja čebelarjev je, da bi svoje čebelarstvo predali na mlajše, ampak imajo s tem velike težave. Na splošno so pa to ljudje, ki so zelo spoštovani v okolici. Okolica jih sprejema kot modre ljudi. Za čebelarje so čebele na prvem mestu. Na njih mislijo od jutra do večera. Čez poletje uživajo v gledanju čebel, pozimi pa jih skrbijo, ali bodo čebele preživele zimo. Za prave čebelarje je čebelarjenje način življenja.

Slovinci smo zelo ponosni na našo kranjsko čebelo. Radi se poistovetimo s čebelami, predvsem nam je ljub rek »Priden kot čebela«. Za kranjsko čebelo je znano, da je pridna delavka. Katere pa so še druge lastnosti te pasme?

Drži. Pri nas je zaščitena in avtohtona kranjska čebela. To pomeni, da naši čebelarji nimajo proste izbire, katero čebelo bodo uporabljali pri svojem čebelarstvu. Najboljša pasma za naše pašne in klimatske razmere je prav kranjska čebela, ki se je razvila na območju današnje Slovenije v zadnjih 12 tisočih letih, po zadnji ledeni dobi. Kranjska čebela je izredno marljiva. Njena najbolj prepoznavna lastnost je, da je izredno mirna in tako čebelarjem ni treba pri opravilih z njo uporabljati zaščitna oblačila. Odlikuje jo tudi dejstvo, da ima bujen spomladanski razvoj, ker vse glavne paše v Sloveniji nastopijo aprila, maja, junija. Dobro izkorišča tudi gozdno pašo. Slovenija je namreč skoraj v 60 odstotkih pokrita z gozdom. Če ne bi znala izkoristiti gozdne paše, bi težko preživela na našem območju. Značilno je, da se preko zime družina kranjske čebele zelo skrči in preživi zgolj 10 do 15 tisoč čebel, v sezoni pa celotna družina delavk obsega od 50 do 60 tisoč delavk. Ker je preko zime malo čebel, le-te porabijo manj hrane kot kakšne druge pasme. Odlikuje jo tudi to, da se zelo dobro orientira in da v čebelnjaku najde svoj panj.

Slovenska posebnost in kulturna dediščina so tudi poslikane panjske končnice.

Slovenski čebelarji so povečini ljubiteljski čebelarji in za svoje čebele zelo dobro skrbijo. Želijo jim čim bolj olajšati življenje. Ko so čebelarji opazovali svoje čebele, so videli, da imajo le-te kar težko nalogo, da najdejo svoj panj v množici vseh panjev. Zato so začeli panje poslikavati. Čebelam so želeli pomagati, da bi lažje našle svoj

panj. Dejansko pa čebele ne vidijo barv, kot jih vidimo ljudje. Malenkost so jim sicer s temi barvami pomagali, seveda pa ne v tako veliki meri kot bi čebelarji želeli. Kljub temu so poslikane panjske končnice pomemben del naše kulturne dediščine. Razvile so se predvsem v obdobju, ko smo uporabljali kranjiče, AŽ-panje, ko še ni bilo televizij. Tako so nekateri, ko so prišli s kakšnih daljnih potovanj, na panjsko končnico naslikali slona ali leva ali kakšno drugo posebnost, ki so jo videli. Stari očetje so sedeli na klopci pred čebelnjakom in svojim vnukom razkazovali poslikane panje. Kot bi jim kazali slikanice.

V javnosti se v zadnjih letih pogosto poudarja, da brez čebel ne bo življenja oziroma ne bo hrane. Čebele so zelo pomembne oprasovalke. Kakšna je dejansko njihova vloga pri pridelavi hrane in ali res drži, da brez čebel tudi ostalega življenja ne bo več?

Čebele nam zagotavljajo eno tretjino hrane. Če čebele izginejo, sicer ne bi bili lačni, bi pa ostali brez tiste vrste hrane, ki nam zagotavlja glavino mineralov in vitaminov. Ostali bi brez sadja in zelenjave. Če bi čebela izginila s planeta, bi pomenilo, da je planet zelo onesnažen. Čebela potrebuje za preživetje enake pogoje kot človek, čisto naravo, čisto vodo, čisti zrak. Če bi čebele izginile, bi pomenilo, da smo z Zemljo naredili nekaj hudo narobe. To bi bila napoved, da bo čez nekaj let izumrl tudi človek. Ko govorimo o čebelah in pomembnosti le-teh imamo v mislih seveda tudi ostale oprasovalce in organizme, ki so v naravi. Ukrepajmo v smeri, da bodo čebele preživele. Če bodo le-te preživele, potem bodo preživeli tudi ostali oprasovalci in organizmi, ki so nujno potrebni, da je v naravi neko ravnovesje, da narava lepo funkcionira in da lahko v takšni naravi preživi tudi človek. Čebele so odličen bioindikator okolja. V zadnjem obdobju se v mnogih mestih širijo tudi urbani čebelarji. V mestih, kjer so prisotne čebele in kjer čebele naberejo viške medu, ki ga lahko čebelarji nato iztočijo, je jasno, da je okolje čisto in zdravo.

Veliko se govori o pomorih čebel v svetu. Ti so v zadnjih letih zelo pogosti. Katere države so najbolj na udaru? Kakšno vlogo pri tem igra kmetijstvo?

Za pomore čebel je v večini primerov krivo kmetijstvo. V Evropi ima največ pomorov čebel Ukrajina, globalno pa je najslabše v Latinski Ameriki. Ukrajina ni v Evropski uniji in nima dodelane zakonodaje glede uporabe pesticidov. Kmetje so zato v veliki meri prepuščeni lastni iznajdljivosti. Iščejo pripravke, ki so predvsem kratkoročno najbolj uspešni pri zatiranju različnih bolezni in škodljivcev. Vsa ta sredstva v naravi ostajajo in čebele s tem, ko nabirajo nektar, cvetni prah in vodo iz okolja, te pesticide prenesejo v med. Med iz Ukrajine je izjemno slabe kakovosti. Na globalni trg prihaja po ceni enega evra, kar je še nižja cena kot cena kitajskega ali indijskega medu. Večje multinacionalke imajo zelo veliko zemlje v lasti zlasti v Latinski Ameriki, kjer se zelo veliko sejejo gensko spremenjeni organizmi, zlasti koruza in soja, ki imata vcepljen gen za odpornost proti glifosatu, totalnem herbicidu. Te površine zato zelo intenzivno škropijo z glifosatom. Le-ta se je začel pojavljati tudi v medu. Ko smo idejo o svetovnem dnevu čebel predstavili članicam Apimondie, so se te pobude zelo razveselili predvsem čebelarji iz Brazilije in Argentine. Dejali so, da bodo s svetovnim dnevom čebel lažje prepričali javnost, da je treba bolj odgovorno ravnati s kmetijskim okoljem in da bodo preko javnosti poskušali pritisniti na vlade, da sprejmejo učinkovitejše ukrepe za zaščito narave.

Kakšno pa je sodelovanje čebelarjev in kmetov v Sloveniji?

Zgledno. Mi smo v veliki meri rešili težave s pomori čebel. Ti so se največ pojavljali v letih 2007, 2008 in 2010. Po teh letih pomorov skoraj ni bilo več. S kmetijskim ministrstvom vsako pomlad izvajamo akcijo, s katero ozaveščamo kmete, kako naj ravna pri škropljenju. Največ se pesticidi uporabljajo v sadjarstvu in vinogradništvu. Ko škropijo, morajo biti pozorni, da v okolici sadovnjakov ni ostalih cvetočih rastlin, kamor bi lahko to škropivo zanesel veter in da znotraj sadovnjakov, med vrstami, ni cvetočih rastlin. Le-te lahko pred škropljenjem enostavno zmulčijo. V tej dobri praksi smo naredili zares močan preboj.

Izobraževanje je zelo pomembno. V Sloveniji so otroci precej dobro poučeni o pomenu čebel. Tudi preko projektov kot je Tradicionalni slovenski zajtrk, katerega pobudnica je Čebelarstva zveza Slovenije. Akcija je bila sprva namenjena predvsem izobraževanju in osveščanju otrok o pomenu čebel in čebeljih pridelkov. Kaj kmalu pa je prerasla okvirje in začela promovirati tudi drugo lokalno pridelano hrano.

Tradicionalni slovenski zajtrk daje resnično odlične rezultate. Ta akcija se je začela leta 2007. Odločitev, da čebelarje pošljemo v vrtce, je bila zelo dobra. Naši otroci imajo namreč zelo velik vpliv na nakupovalne navade starejših. Če otrok želi za zajtrk jesti med in svetuje očetu ali materi, kje ta med kupiti, je to zelo dober izplen projekta. Na ta način smo porabo medu v Sloveniji zadnjih dvanajstih letih zelo dvignili. Menim, da smo lahko Slovenci za zgled drugim narodom, da podobne akcije izvedejo tudi v svojih državah. Akcija Tradicionalni slovenski zajtrk se je vsako leto nadgrajevala, tako da ne delamo promocije zgolj za uživanje medu, pač pa tudi za uživanje druge lokalne hrane. V Tradicionalnem slovenskem zajtrku skupaj s kmetijskim ministrstvom promoviramo, da je zdravo jesti domač kruh, med, maslo, jabolka in piti domače mleko. Projektu se je pridružilo tudi ministrstvo za zdravje, ki promovira, kako koristno je uživanje zdravega zajtrka. Če otroci zjutraj jedo, čez dan lažje razmišljajo in se tudi lažje učijo. Seveda pa v okviru Čebelarstva zveze Slovenije izvajamo tudi druge akcije, predvsem v okviru javne svetovalne službe.

Kot podpredsednik mednarodne čebelarstva organizacije Apimondia se seveda ukvarjate tudi s težavami v čebelarstvu na mednarodnem nivoju. Kateri so največji izzivi za ohranitev čebel na globalni ravni?

Teh izzivov je več. Trenutno največji izziv predstavlja potvorjen med. Le-ta uničuje čebelarstvo v mnogih državah. Je pa od vsake države oziroma regije odvisno, kateri so njihovi glavni problemi. V Afriki je težava nabava čebelarstva opreme. Afričani imajo sicer dobre pogoje za razširitev čebelarstva, ker imajo ogromno medovitih rastlin. Jim pa manjka resursov, denarja. Bangladeš nima naravnih materialov, kot sta kamen in les, in morajo vse uvažati. V zahodnih evropskih državah je pa npr. problem, da nekateri sosedje nasprotujejo čebelarjem, ker čebele lahko tudi pičijo. Globalizacija je težava, ki se pojavlja skoraj povsod, predvsem zaradi prenosa čebeljih bolezni in škodljivcev. Čebelarji so po večini starejši, mlajši se ne odločajo v tolikšni meri za čebelarstvo. Pomemben izziv so pa seveda tudi klimatske spremembe.

Kaj pa lahko naredi vsak posameznik, da bi bilo okolje bolj prijazno do čebel?

Odvisto od tega, ali je posameznik kmet, vrtničar ali živi nekje v mestu. Kmet lahko naredi nekaj dobrega za čebele, če uporablja manj pesticidov ali pa jih uporablja ozaveščeno. Če ima sadovnjak ali pa vinograd, naj kosi podrast. Če se ukvarja s prirejo mleka ali mesa, naj pusti vsaj del travnikov, da zacvetijo. Kmetje lahko naredijo največ. Vrtničarji, ki imajo manj zemlje, lahko zasadijo kakšno medovito rastlino, drevo. Tudi nekatere občine na javnih površinah sadijo medovite rastline. Ostali, ki pa nimajo zemlje, lahko podpirajo lokalne čebelarje, predvsem na način, da kupujejo njihov lokalni med. Lahko pa tudi zgolj moralno podpirajo čebelarje in jim priznavajo pomembno vlogo, ki jo opravljajo s tem, ko imajo čebele in je zato v okolju več opravevalcev.

Pa spregovoriva še o knjigi »Brez čebel ne bo življenja«, katere urednik in glavni avtor ste. Od kod ideja za nastanek te knjige, pri kateri so sodelovali znanstveniki z različnih koncev sveta?

V času, ko so tekli postopki za razglasitev svetovnega dneva čebel, so nas ljudje spraševali, zakaj potrebujemo še en svetovni dan in zakaj mora biti to svetovni dan čebel. Takrat smo začeli razmišljati, da laična javnost ne ve, zakaj so čebele pomembne. V tej knjigi smo želeli napisati odgovore, zakaj vse so čebele pomembne. Zadolžen sem bil za vsebino te knjige, uporabil sem ogromno vez po svetu, da sem razne strokovnjake in znanstvenike nagovoril, da so pripravili prispevke. V knjigi so tako zbrani prispevki 69 avtorjev iz 32 držav. Gre za svetovno knjigo, ki vsebuje 11 poglavij. Eno izmed poglavij opisuje tudi čebelarjenje po svetu, kjer sem želel predstaviti, kako raznoliko je čebelarjenje po svetu. V knjigi so zapisani tudi odgovori, zakaj so čebele pomembne, na katere pa ne pomislimo takoj. En prispevek je napisal tudi pater Karel Gržan. Čebele so namreč pomembne tudi v religijah, ne smo v krščanstvu, pač pa na splošno v religijah. Ko ni bilo elektrike in umetnih parafinov, so bile čebele bolj pomembne zaradi pridelave voska kot medu. Čebela spremlja človeka skozi vosek in svečo od krsta pa do smrti. Tudi zato pravimo, da čebela ne pogine, pač pa umre. V Koranu je čebela zapisana kot sveta žival.

Čebela je pomembna tudi v šolah, kot vzor otrokom. Vsi poznamo rek »Priden kot čebela«. Čebela opravlja znotraj svojega življenja ogromno del, najprej je čistilka, nato je krmilka, gradi vosek, skrbi za matico itd. Čebela ni sebična, vseskozi dela za skupnost, kot bi morali na nek način tudi ljudje. V knjigi so predstavljeni tudi novi recepti, za katere sem zaprosil prijateljico iz Turčije.

Je pa knjiga prejela tudi posebno priznanje v Turčiji.

Knjigo smo prijavili na svetovno čebelarstvo ocenjevanje knjig Apimondie 2017 v Turčiji, kjer je prejela srebrno priznanje. Izdana je v slovenskem in angleškem jeziku. Odzivi na to knjigo so odlični in jo tudi uspešno tržimo. Na to knjigo sem res ponosen.